

REPORT OF TRAINING ACTIVITY ON "INVOLVEMENT OF PUBLIC AND PRIVATE ORGANIZATIONS AND CITIZENS IN REDUCING INTAKE OF SALT OF THE POPULATION IN THE WESTERN REGION"

28 NOVEMBER, 2019

ULAANBAATAR

ONE. BACKGROUND

In the frame of the 2030 Sustainable Development Goals, the global community has agreed to a target of a 30% reduction in salt intake by 2025. The Mongolian National Salt Reduction Strategy, adopted by the Government order 353 in 2015, is also aimed to reach the same target by 2025.

Evidence indicated that the people in the western Western region of Mongolia consumed, on average 15.4 grams of salt per day, or three times the WHO recommended maximum level; or much higher than the national average (11.1grams). Furthermore, 28.7% of Mongolian men and 16.3% of women were not aware of food items with high salt content (MOH, NCPH, WHO. Population Salt intake, Survey report. 2013).

Engagement food producers of Western region aims in second stage national campaign on "Let's promote production of low salt foods", and need to improve knowledge and attitudes of salt intake of the population. In framework of the agreement within World Health Organization (WHO), "Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region" activity was organized through guidance that approved by the Director-General of the National Center for Public Health (Annex 1).

The National Center for Public Health (NCPH) implemented activity on **"Involvement public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region"** in October-November 2019.

The aim of the activity was to establish low salt food production and intake in Western region of improve of knowledge and attitudes on salt intake of decision makers, food producers and mass catering services and consumers.

TWO. IMPLEMENTED ACTIVITIES

The NCPH have forwarded an official letter with number 628 to the governor of Khovd province, an official letter with number 629 to the governor of Gobi-Altai province, number 630 to the governor of Zavkhan province, number 631 to the governor

of Uvs province, and number 632 to the governor of Bayan-Ulgii province in 11th October, 2019 (Annex 2-6).

The NCPH, Ministry of Food, Agriculture and Light Industry (MOFALI), Governor's Office (GO) of Khovd province, Health Department (HD) of Khovd province, Food and Agriculture Department (FAD) of Khovd province jointly organized decision makers' meeting-workshop and cooks training. A head of Department for Trade and Mass Catering Food of MOFALI, Tungalag D and a scientist of Department for Nutrition Research of NCPH, Enkhtungalag B have worked between 18th and 21st October, 2019 in Khovd province.

Mrs Tungalag D (MOFALI), Mrs. Enkhtungalag B (NCPH), Mr. Davaadorj B, Head of Social policy department, government office of Khovd province; Mr. Dorj S, senior officer of Governor's Office of the Khovd province; Ms Yatkhan officer in charge of food trade and service of Governor's Office of the Khovd province; Lusalmaa J, officer of Health Department of the Khovd province; Ms Enkhtuya, Food technology teacher of Khovd University have participated this meeting (picture 1).

Picture 1. Working group meeting
18th October, 2019, Governor's Office, Khovd
province

2.1 DECISION MAKER’S MEETING-WORKSHOP

National Center for Public Health (NCPH), Ministry of Food, Agriculture and Light Industry (MOFALI), Governor's Office of the Khovd province, Health Department (HD) of the Khovd province, Food and Agriculture Department of the Khovd province jointly successfully organized decision makers' meeting (Annex 7). The decision maker's meeting-seminar **"Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region"** was held on

Saturday, 19th October, 2019 in the Conference hall of Local Governor office of the Khovd province, from 08:30-18:30 AM (picture 2-3).

Picture 2. Banner, Decision makers' meeting- seminar

Picture 3. Participants, 19th October, 2019, Khovd province

"Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region" stakeholders meeting-workshop was organized agenda by the approved Director-General of the National Center for Public Health.

Mr. B.Davaadorj, head of Social policy department, government office of Khovd province, Dr. B.Tungalag, head of trade and public food department, MOAFLI, Dr. B.Enkhtungalag, scientist of Department for nutrition research of the NCPH, are opened by decision makers' meeting- seminar (Picture 4-6).

Picture 4. B.Davaadorj Head of Social policy department, government office of Khovd province

Picture 5. D.Tungalag Head of trade and public food department, MOAFLI

Picture 6. B.Enkhtungalag Scientist of Department for nutrition research of the NCPH

Totally 35 representatives of Government offices, health departments, Agriculture departments, Education, culture, and science departments, specialized inspection departments of the Western five provinces and local secondary schools, kindergartens, and local entrepreneurs in food production and trading sectors were participated in the decision makers’ meeting- seminar (picture 7).

Picture 7. Participants, Decision makers’ meeting- seminar. 19th October, 2019, Khovd province

The decision makers’ meeting- seminar was chaired by the B.Davaadorj, Head of Social policy department, government office of Khovd province. Head of trade and public food department, MOAFALI, D.Tungalag introduced “Healthy food-Healthy Mongolian” national program. A secretary of “Let’s promote production of low salty products” campaign and a scientist of Department for nutrition research of the NCPH, B.Enkhtungalag presented information about “Proper salt intake”, second phase of “Let’s promote production of low salty products” campaign and “Indicators to select a producer of low salted products” and provided with related detailed information and consultation (picture 8-10).

Picture 8. B.Davaadorj
Head of Social policy department,
government office, Khovd province

Picture 9. D.Tungalag.
Head of Division, MOFALI

Picture 10.
B.Enkhtungalag
Scientist of Department for
nutrition research of the NCPH

All provinces have presented 10-15 minutes’ presentation about reduction of salt consumption of population, the local implementation of activity for cooperation of state and private sector, citizen participation support. Necessary information is informed to local by NCPH and Ministry of Food Agriculture and light Industry (picture 11-15).

Picture 11. S.Dorj Health officer of Governor's Office, Khovd aimag

Picture 12. E.Saule Head of Public Health Center, Health Department of Bayan-Ulgii aimag

Picture 13. Ts.Otgonbayar Director of Health Department, Uvs aimag

Health officer of Governor's Office, Zavkhan aimag

Picture 15. Ts Soninkhshig Officer of Governor's Office, Govi-Altai province

The participants of the meeting-seminar divided into 4 working groups and developed an activity plan for 2020-2025 to reduce salt intake of population in the Western region (picture 16-26).

- *Group No 1. School and kindergartens based approach*
- *Group No 2. Work place based approach*
- *Group No 3. Product based approach /food reformulation/*
- *Group No 4. Community based approach*

Picture 16

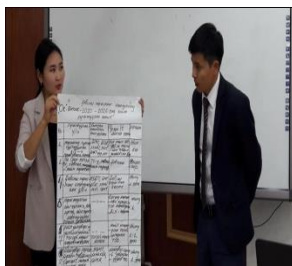
Picture 17

Picture 18

Picture 19

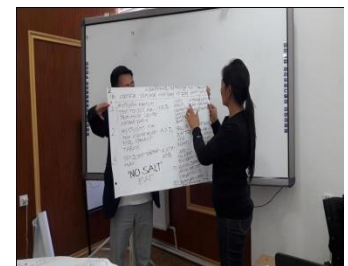
Picture 20

Picture 21

Picture 22

Picture 23

2.2. TRAINING FOR COOKERS

Enkhtungalag, MFA of ESA, UNAF, UNFPA, WHO, WHO in Hovd aimag, FAA, Hovd restaurant - Theoretical and practical combination training for cooks in Western region "Method of reducing salt in food" on October 20, 2019 was successfully held at the Teacher's School of Hovd Province. The training was attended by a total of 30 chefs representing the Western Regions (picture 26).

Picture 26. Participants of cookers training, Conference hall, Health Department of the Khovd province, 20 October, 2019

The training for cookers was chaired by Mrs. Oyuntungalag, Head of Public health division of Health Department of the Khovd province (picture 27).

Picture 27. Open speech, rs. Dr.Oyuntungalag, Head of Public health division, Health Department of the Khovd province. 20 October, 2019

B.Enkhtungalag, Researcher of NRD of the NCPH, has presented a lecture regarding salt and health impact, needs for reduction of salt intake, how to reduce salt intake, and regarding "Let's promote low salt food production national" campaign. Head of trade and public food department, MOAFLI, D.Tungalag introduced "Organic food" national program (picture 28-29).

Picture 28. Presentation on salt and health impact, needs for reduction of salt intake. B.Enkhtungalag, Scientist of Department for nutrition research of the NCPH

Picture 2. Presentation on Organic food D.Tungalag, Head of trade and public food department, MOAFLI

According to the manual of the "Low Salt Meal Recipe", developed by the NCPH, by the chef of the Khovd restaurant, R.Amarsanaa, "Tuna, Bean Salad", "Sharvin", "Spinach Zucchini Soup", "I've learned to cook salt-free-roasted eggplants", "Curry chicken", and "Seaweed soup" (picture 30-38).

Picture 29.

Picture 30. Teachers of training

Picture 31. Cooking practice no salt added meals

Picture 32

Picture 33

Picture 34

Picture 35

Picture 36

picture 37

picture 38

III. Salt awareness advocacy materials development and distribution

3.1. Printed 5 different posters out, those were developed by Department for Nutrition Research, in printing section of the National Center for Public Health. Here are:

- “What can be replacements of a salt?” (750 copies)
- “5 ways to lower salt intake to 5 grams” (750 copies)
- “Let’s refuse higher salted food” (750 copies)
- “How to choose lower salted foods” (750 copies)
- “National strategies to reduce salt intake” (750 copies)

3.2. B.Enkhtungalag, B.Tuvshinbayar, and M.Davaasuren have developed content for “Low salt food recipes” handout and D.Baatarzolboo, G.Gankhuyag have done preprinted the handout. The printing section of the NCPH is started to print out the handout.

3.3. Distributed totally 3770 copies of information and awareness materials including 3500 copies of 5 types of posters (FAO funded the publication expenses of those posters) and 250 copies of “Salt intake and health of your child” brochure (50 copies for each provinces) and 20 copies of “Ger” guideline for Mongolians’ healthy diet (The NCPH funded the printing expenses of the recommendation and the brochure) in Bayan-Ulgii, Gobi-Altai, Zavkhan, Khovd, and Uvs provinces (picture 23-25, Annex 2)

Distributed salt awareness advocacy materials

Picture 39

Picture 40

Picture 41

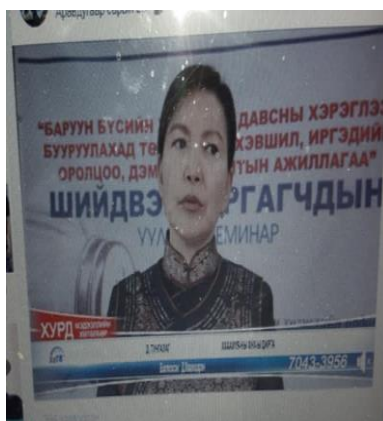
IV. Information and awareness via media

1. Khovd television HD channel broadcasted a news at 2 pm in 19th October, 2019 about “The government and private sector’s cooperation and participation in the reduction of people’s salt intake in western region” decision makers’ meeting – seminar. The news was watched by 390 and shared 7 times.
www.khovd.gov.mn/?p=2964

2. The head of department, MOFALI, D.Tungalag, a head of health department (Uvs province) Ts.Otgonbayar, and head of chiefs’ association (Zavkhan province) G.Odgerel gave interviews to Khovd television HD channel in 19th of October, 2019 (picture 42-44).

www.facebook.com/574334369726487/videos/

www.montsame.mn/mn/read/204396

Picture 42. D.Tungalag, MOFALI

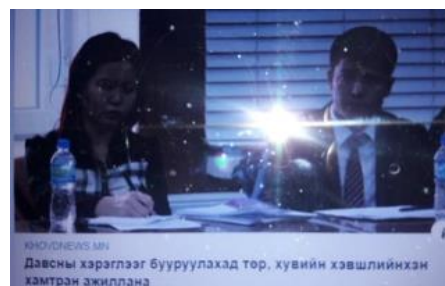

Picture 43. Ts.Otgonbayar, Head of HD of the Uvs province

Picture 44. G.Odgerel, Head of Cookers association of the Zavkhan province

3. www.khovdnews.mn news site published an article with title of “the government and private sector will collaborate on the reduction of salt intake” and the news was viewed by 592 people and 72 people clicked “Like”.
www.khovdnews.mn
[www.facebook.com/574334369726487/videos/..](https://www.facebook.com/574334369726487/videos/)
www.montsame.mn/mn/read/204396
www.ncph.gov.mn

Picture 45.

4. News with title of “organizers of cooks’ training for western region have been reminding to adjust salt intake for your diet” was broadcasted at 3 pm in 21st October, 2019 in Khovd television HD channel.

Picture 46. Khovd television News

5. The B.Enkhtungalag, scientist of Department for nutrition research of the NCPH gave an interview to Khovd television HD channel about how to reduce salt intake in 20th of October, 2019.
www.khovdnews.mn/?id=1296
www.ncph.gov.mn

Picture 47. TV interview B.Enkhtungalag, NCPH

V. OUTCOMES:

1. A 3770 copies of five types of posters about proper salt intake, 300 copies of “Low salt food recipes” handout were newly published. Type and number, and access of information and promotion materials for 5 provinces in the Western region were increased.
2. The knowledge and attitudes of the decision makers in the Western region towards the salt intake are improved.
3. Knowledge of cooks from the Western provinces about the proper salt intake was enlarged and the cooks learned to cook 7 types of meals without a salt.
4. In the second phase of "Let's promote the production of low salt products" campaign, totally 29 entities from the Western region were participated, and 4th kindergarten of the Uvs province has award “Producer of low salty meals” nomination and awarded by 1 million tugrugs.

Report developed by:

B.Enkhtungalag, Scientist of Department for Nutrition research of the NCPH

Edited by:

J.Batjargal, PhD, Head of Department for Nutrition research of the NCPH

Training guidance on "Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region"

Background: High salt intake progressively elevates blood pressure levels, which increases the risks of heart disease, diabetes, stroke and some cancers.

In the frame of the 2030 Sustainable Development Goals, the global community has agreed to a target of a 30% reduction in salt intake by 2025. The Mongolian National Salt Reduction Strategy, adopted by the Government order 353 in 2015, is also aimed to reach the same target by 2025.

Evidence indicated that the people in the western Western region of Mongolia consumed, on average 15.4 grams of salt per day, or three times the WHO recommended maximum level; or much higher than the national average (11.1grams). Furthermore, 28.7% of Mongolian men and 16.3% of women were not aware of food items with high salt content (MOH, NCPH, WHO. Population Salt intake, Survey report. 2013).

According to the Mongolian Health Statistics 2018, the number of registered cases of stomach cancer were 48.4, 46.9 and 42.7 per 100 000 in Gobi-Altai, Uvs and Zavkhan aimags respectively, which is much higher than the national average /28.5 per 100 000/. Similarly, the new cases of esophagus cancer were 36 and 33.7 per 100 000 in Bayan-Ulgii and Uvs aimags, three times higher rates than the national average /12.3/ (Health Indicators-2018. MOH, Center for Health Development).

Engagement food producers of Western region aimags in second stage national campaign on "Let's promote production of low salt foods", and need to improve knowledge and attitudes of salt intake of the population.

Aim: To establish low salt food production and intake in Western region by the improve of knowledge and attitudes on salt intake of decision makers, food producers and mass catering services and consumers.

Duration: From October to November, 2019

Funding: WHO (World Health Organization)

Expenses required: 4,566,000 tugrik

Implementing organizations: National Center for Public Health, Governor's office, Health department of the Western region aimags.

Implementation activities:

1. To organize decision makers meeting-workshop.
2. To get acquainted with and advise on the measures taken by the local government offices on reducing population salt intake
3. To organize training for Chefs of mass catering units which is participating second stage of national campaign on "Let's promote production of low salt foods".
4. To disseminate information about the campaign activities through local social networks, and television.

Expected results:

1. The knowledge and attitudes of the population in the Western region towards the healthier salt intake and appropriate use of salt will be improved.
2. Chefs of mass catering units which is participating second stage of national campaign on "Let's promote production of low salt foods" will learn to cooking low salt meals.
3. In the frame of the second stage of movement on "Let's promote the production of low salt products", the number of enterprises involved from the Western region will rise and thereby the production and consumption of low-salt products will be increased.

Training budget on "Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region"

No	Activities	Budget breakdown	Budgeted /tug/
1.	Ferdeim for participants from Bayan-Ulgii, Uvs, Govi-Altai, Zavkhan aimag	90,000 tug * 3person * 2 day * 4 aimag	2,160,000
2.	Decision markers workshop	Banner print out 12,000tug* 2.5m ²	30,000
		Stationary 3000tug*30 participants	90,000
		Tea, coffee 5,000tug * 30 participants	150,000
		Meal 15,000 tug * 30 participants	450,000
		Photocopy training materials 150 tug *10 pages*30 participants	45,000
		Teachers fee 30,000tug * 6hour	180,000
		Coordinator 20,000tug * 1 day	20,000
		Assistant 13,000tug * 1 day	13,000
		Communication 5,000 tug	5,000
		Total	983,000
3.	Training for chefs	Stationary 5,000tug * 30 participants	150,000
		Tea, coffee 5,000tug * 30 participants	150,000
		Meal 15,000 tug * 30 participants	450,000
		Photocopy training materials 150 tug *10 pages *30 participants	45,000
		Food raw materials 45,000 tug * 6 bar	270,000
		Teachers fee 40,000 tug * 8hour	320,000
		Coordinator 20,000tug * 1 day	20,000
		Assistant 13,000tug * 1 day	13,000
		Communication 5,000tug	5,000
		Total	1,423,000
GRAND TOTAL			4,566,000

**ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ**

13381 Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Энхтайваны гудамж 17,
Утас/Факс: (976-11) 45-86-45

И-мэйл: info@ncph.gov.mn, http://www.ncph.gov.mn

2019.10.11 № 628
танай _____-ны № _____-т

ХОВД АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА
Б.ДҮГЭРЖАВ ТАНАА

Сургалт, семинарт оролцуулах
тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратеги, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Дэлхийн хүнсний өдөр”-ийг тохиолдуулан НЭМҮТ, НҮБ-ын ДХХААБ, ДЭМБ хамтран “Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа” сэдэвт шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарыг 2019 оны 10 сарын 18; “Хоолны давсыг багасгах арга” сэдэвт тогооч нарын сургалтыг 2019 оны 10 сарын 19-ны өдөр Ховд аймагт тус тус зохион байгуулахаар бэлтгэж байна.

Оролцогсодын цай, хоол, бичиг хэргийн зардлыг ДЭМБ, сурталчилгааны материал хэвлэх зардлыг НҮБ-ын ХХААБ; хурлын байр, техник хэрэгсэлийг Монгол улсын Засгийн газар тус тус хариуцаж байгаа болно. Иймд бидний ажилд дэмжлэг үзүүлж шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинар (30 хүн, 1 өдөр), тогооч нарын сургалт (30 хүн, 1 өдөр)-ын байр, техник хэрэгслэлээр хангаж, хамтран зохион байгуулахыг урьж байна.

Мөн шийдвэр гаргагчдын уулзалтад хүн амын давсны хэрэглээг бууруулж буй Ховд аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээний талаар мэдээлэл хийнэ /6-8 слайд/.

Уулзалт-семинар, сургалтад танай аймгаас оролцох хүний нэр, албан тушаал, утас, цахим хаягыг 2019 оны 10 дугаар сарын 14-ны дотор дараах хаягаар ирүүлнэ үү. Хоол судлалын албаны ЭША Б.Энхтунгалаг, Утас: 9925-6225, 9606-6225, и-мэйл: dulaanuul@hotmail.com

Жич: Уулзалт-семинар болон сургалтын хөтөлбөр хавсаргав.

Хувийг Аймгийн Засаг даргын тамгийн газрын дарга Д.Энхболд танаа

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт талархал илэрхийлье!

ДЭД ЗАХИРАЛ

Г.ЦАГААНХҮҮ

**ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ**

13381 Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Энхтайваны гудамж 17,
Утас/Факс: (976-11) 45-86-45

И-мэйл: info@ncph.gov.mn, http://www.ncph.gov.mn

2019.10.11 № 629

танай _____ -ны № _____ -т

Сургалт, семинарт оролцуулах
тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратеги, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Дэлхийн хүнсний өдөр”-ийг тохиолдуулан ЭМЯ, НЭМҮТ, ХХААХҮЯ хамтран “Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа” сэдэвт шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарыг 2019 оны 10 сарын 18; “Хоолны давсыг багасгах арга” сэдэвт тогооч нарын сургалтыг 2019 оны 10 сарын 19-ны өдөр Ховд аймагт тус тус зохион байгуулахаар бэлтгэж байна.

Бид, аймаг бүрт зөвхөн 3 хүнд 2 хоногийн томилолтын зардал олгох төсөвтэй тул оролцох 3 хүний Ховд аймагт ирэх, буцах замын зардал болон 3-аас дээш оролцогчдын томилолтын зардлыг аймгууд өөрсдөө хариуцна. Иймд хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад голлох үүрэгтэй ЗДТГ, ХХААГ, МХГ, ЭМГ, БГ, аймгийн Тогооч нарын холбоо зэрэг байгууллагын удирдлагыг оролцуулж, бидний ажилд дэмжлэг үзүүлэхийг хүсье.

Мөн шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарт танай аймаг дараах 2 сэдвээр илтгэл бэлдэж ирнэ. Үүнд:

1. “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратегийн зорилго, зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /4-5 слайд/

2. Хүн амын давсны хэрэглээг бууруулж буй Говь-Алтай аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ /6-8 слайд/

Уулзалт-семинар, сургалтад оролцох хүний нэр, албан тушаал, утас, цахим хаягыг 2019 оны 10 дугаар сарын 14-ны дотор дараах хаягаар ирүүлнэ үү. Хоол судлалын албаны ЭША Б.Энхтунгалаг, Утас:9925-6225, 9606-6225, и-мэйл: dulaanuul@hotmail.com

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт талархал илэрхийлье!

Жич: Уулзалт-семинар болон сургалтын хөтөлбөр хавсаргав.

Хувийг Аймгийн Засаг даргын тамгийн газрын дарга Д.Баттайван танаа

ДЭД ЗАХИРАЛ

Г.ЦАГААНХҮҮ

**ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ**

13381 Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Энхтайваны гудамж 17,
Утас/Факс: (976-11) 45-86-45
И-мэйл: info@ncph.gov.mn, http://www.ncph.gov.mn

2019. 10. 11 № 630
танай _____-ны № _____-т

Сургалт, семинарт оролцуулах
тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратеги, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Дэлхийн хүнсний өдөр”-ийг тохиолдуулан ЭМЯ, НЭМҮТ, ХХААХҮЯ хамтран “Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа” сэдэвт шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарыг 2019 оны 10 сарын 18; “Хоолны давсыг багасгах арга” сэдэвт тогооч нарын сургалтыг 2019 оны 10 сарын 19-ны өдөр Ховд аймагт тус тус зохион байгуулах юм.

Бид, аймаг бүрт зөвхөн 3 хүнд 2 хоногийн томилолтын зардал олгох төсөвтэй тул оролцох 3 хүний Ховд аймагт ирэх, буцах замын зардал болон 3-аас дээш оролцогчдын томилолтын зардлыг аймгууд өөрсдөө хариуцна. Иймд хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад голлох үүрэгтэй ЗДТГ, ХХААГ, МХГ, ЭМГ, БГ, аймгийн Тогооч нарын холбоо зэрэг байгууллагын удирдлагыг оролцуулж, бидний ажилд дэмжлэг үзүүлэхийг хүсье.

Мөн шийдвэр гаргагчдын уулзалтад хүн амын давсны хэрэглээг бууруулж буй Завхан аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээний талаар мэдээлэл хийнэ /6-8 слайд/.

Уулзалт-семинар, сургалтад оролцох хүний нэр, албан тушаал, утас, цахим хаягыг 2019 оны 10 дугаар сарын 14-ны дотор дараах хаягаар ирүүлнэ үү. Хоол судлалын албаны ЭША Б.Энхтунгалаг, Утас: 9925-6225, 9606-6225, и-мэйл: dulaanuul@hotmail.com

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт талархал илэрхийлье!.

Жич: Уулзалт-семинар болон сургалтын хөтөлбөр хавсаргав.
Хүвийг Аймгийн Засаг даргын тамгийн газрын дарга Л.Лхамсүрэн танаа

ДЭД ЗАХИРАЛ

Г.ЦАГААНХҮҮ

**ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ**

13381 Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Энхтайваны гудамж 17,
Утас/Факс: (976-11) 45-86-45
И-мэйл: info@ncph.gov.mn, http://www.ncph.gov.mn

2019.10.11 № 631
танай _____-ны № _____-т

Сургалт, семинарт оролцуулах
тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратеги, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Дэлхийн хүнсний өдөр”-ийг тохиолдуулан ЭМЯ, НЭМҮТ, ХХААХҮЯ хамтран “Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа” сэдэвт шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарыг 2019 оны 10 сарын 18; “Хоолны давсыг багасгах арга” сэдэвт тогооч нарын сургалтыг 2019 оны 10 сарын 19-ны өдөр Ховд аймагт тус тус зохион байгуулах юм.

Бид, аймаг бүрт зөвхөн 3 хүнд 2 хоногийн томилолтын зардал олгох төсөвтэй тул оролцох 3 хүний Ховд аймагт ирэх, буцах замын зардал болон 3-аас дээш оролцогчдын томилолтын зардлыг аймгууд өөрсдөө хариуцна. Иймд хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад голлох үүрэгтэй ЗДТГ, ХХААГ, МХГ, ЭМГ, БГ, аймгийн Тогооч нарын холбоо зэрэг байгууллагын удирдлагыг оролцуулж, бидний ажилд дэмжлэг үзүүлэхийг хүсье.

Мөн шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарт танай аймаг дараах 2 сэдвээр мэдээлэл бэлдэж ирнэ. Үүнд:

1. “Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжье” 2-р шатны арга хэмжээг орон нутагт зохион байгуулах ажлын төлөвлөгөө /6 слайд/

2. Хүн амын давсны хэрэглээг бууруулж буй Увс аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ /6-8 слайд/

Уулзалт-семинар, сургалтад оролцох хүний нэр, албан тушаал, утас, цахим хаягыг 2019 оны 10 дугаар сарын 14-ны дотор дараах хаягаар ирүүлнэ үү. Хоол судлалын албаны ЭША Б.Энхтунгалаг, Утас: 9925-6225, 9606-6225, и-мэйл: dulaanuul@hotmail.com

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт талархал илэрхийлье!

Жич: Уулзалт-семинар болон сургалтын хөтөлбөр хавсаргав.

Хувийг Аймгийн Засаг даргын тамгийн газрын дарга С.Батжаргал танаа

ДЭД ЗАХИРАЛ

Г.ЦАГААНХҮҮ

**ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ЯАМ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ**

13381 Улаанбаатар хот, Баянзүрх дүүрэг,
Энхтайваны гудамж 17,
Утас/Факс: (976-11) 45-86-45

И-мэйл: info@ncph.gov.mn, http://www.ncph.gov.mn

2019.10.11. № 632.

танай _____-ны № _____-т

Сургалт, семинарт оролцуулах
тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратеги, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд “Дэлхийн хүнсний өдөр”-ийг тохиолдуулан ЭМЯ, НЭМҮТ, ХХААХҮЯ хамтран “Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа” сэдэвт шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарыг 2019 оны 10 сарын 18; “Хоолны давсыг багасгах арга” сэдэвт тогооч нарын сургалтыг 2019 оны 10 сарын 19-ны өдөр Ховд аймагт тус тус зохион байгуулахаар бэлтгэж байна.

Бид, аймаг бүрт зөвхөн 3 хүнд 2 хоногийн томилолтын зардал олгох төсөвтэй тул оролцох 3 хүний Ховд аймагт ирэх, буцах замын зардал болон 3-аас дээш оролцогчдын томилолтын зардлыг аймгууд өөрсдөө хариуцна. Иймд хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад голлох үүрэгтэй ЗДТГ, ХХААГ, МХГ, ЭМГ, БГ, аймгийн Тогооч нарын холбоо зэрэг байгууллагын удирдлагыг оролцуулж, бидний ажилд дэмжлэг үзүүлэхийг хүсье.

Мөн шийдвэр гаргагчдын уулзалт-семинарт танай аймаг дараах 2 сэдвээр илтгэл бэлдэж ирнэ. Үүнд:

1. “Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратегийн удирдлага зохион байгуулалт, хяналт-шинжилгээ, шалгуур үзүүлэлт /5 слайд/
2. Хүн амын давсны хэрэглээг бууруулж буй туршлага, цаашид авах арга хэмжээ /6-8 слайд/

Уулзалт-семинар, сургалтад оролцох хүний нэр, албан тушаал, утас, цахим хаягыг 2019 оны 10 дугаар сарын 12-ны дотор дараах хаягаар ирүүлнэ үү. Хоол судлалын албаны ЭША Б.Энхтунгалаг, Утас: 9925-6225, 9606-6225, и-мэйл: dulaanuul@hotmail.com

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт талархал илэрхийлье!

Жич: Уулзалт-семинар болон сургалтын хөтөлбөр хавсаргав.
Хувийг Аймгийн Засаг даргын тамгын газрын дарга Х.Тилэген танаа

ДЭД ЗАХИРАЛ

Г.ЦАГААНХҮҮ

Agenda for decision makers' meeting- seminar on Involvement of public and private organizations and citizens in reducing intake of salt of the population in the Western region'

БАТЛАВ
НИЙГМИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ҮНДЭСНИЙ
ТӨВИЙН ЕРӨНХИЙ ЗАХИРАЛ

Д.НАРАНТУЯА

**“БАРУУН БҮСИЙН ХҮН АМЫН ДАВСНЫ ХЭРЭГЛЭЭГ БУУРУУЛАХАД ТӨР, ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ОРОЛЦОО, ДЭМЖЛЭГ, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА”
СЭДЭВТ ШИЙДВЭР ГАРГАГЧДЫН УУЛЗАЛТ-СЕМИНАР**

(2019 оны 10 дугаар сарын 18-ны өдрийн Баасан гараг, 10:00-17:00 цаг, Ховд аймаг)

Зохион байгуулах байгууллага: Эрүүл мэндийн яам, Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Ховд аймгийн Засаг даргын тамгын газар, Эрүүл мэндийн газар.

Санхүүжүүлэгч байгууллага: НҮБ-ын ДЭМБ, ХХААБ, Ховд аймгийн ЗДТГ.

Оролцогчид: Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Завхан, Увс аймгийн ЗТДГ, ЭМГ, ХХААГ, МХГ-ын дарга, Ховд аймгийн ЗТДГ, ЭМГ, МХГ, ХХААГ, БГ, ЕБС цэцэрлэг, хүнс болон хоолны худалдаа, үйлчилгээ эрхлэгч аж ахуйн нэгжийн дарга, эрхлэгч, захирал, нийт 30 хүн.

Алсын хараа: Давс багатай хоол, хүнсний үйлдвэрлэл, хэрэглээ бий болгох, нэмэгдүүлэх замаар баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулах.

Зорилго: Баруун бүсийн аймгуудын шийдвэр гаргагчид, хүнс болон хоолны үйлдвэрлэл, худалдаа үйлчилгээ эрхлэгсэдийн давсны зохистой хэрэглээний талаарх мэдлэг, хандлагыг дээшлүүлж, хүн амын давсны хэрэглээг бууруулахад төр, хувийн хэвшлийн байгууллагын оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагааг сайжруулах.

Уулзалт-семинарыг Ховд аймгийн Засаг даргын тамгын газрын дарга Д.Энхболд удирдаж явуулна.

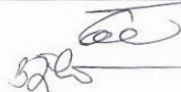
Х О Т О Л Б О Р

Хугацаа	Сэдэв	Хариуцах албан тушаалтан
09.30-10.00	Бүртгэл	Ж.Лосолмаа , Ховд аймгийн ЭМГ-ын мэргэжилтэн
10.00-10.10	Нээлт	Б.Дүгэржав , Ховд аймгийн Засаг дарга Т.Гантогтох , ХХААХҮЯ-ны Хүнсний үйлвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга
10.10-10.15	Оролцогчдыг танилцуулах	С.Дорж , Ховд аймгийн ЗДТГ-ын ЭМ хариуцсан түшмэл
Хэлэлцүүлэг I: Хүн амын давсны хэрэглээг бууруулах хэрэгцээ, шаардлага		
10.15-11.45	Давсны хэрэглээ ба эрүүл мэндийн үр дагавар	Б.Энхтунгалаг , НЭМҮТ-ийн ХСА-ны ЭША
11.45-11.00	“Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратегийн зорилго, зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	Д.Сугар , Говь-Алтай аймгийн ЭМГ-ын НЭМТ-ийн дарга
11.00-11.10	“Давсны хэрэглээг бууруулах” үндэсний стратегийн удирдлага зохион байгуулалт, хяналт-шинжилгээ, шалгуур үзүүлэлт	Б.Нургулан , Баян-Өлгий аймгийн ХХААГ-ын дарга
11.10-11.20	Цайны завсарлага (групп фото)	
11.20-11.30	Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээ ба мэдлэг, хандлага, дадлын байдал	Б.Энхтунгалаг , НЭМҮТ-ийн ХСА-ны ЭША

11.30-11.40	“Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжье” арга хэмжээний тухай танилцуулах - ХХААХҮ-ийн Сайд, ЭМ-ийн Сайдын 2017 оны А/119, А/355 дугаар тушаалын 1-р хавсралт	Т.Гантогтох , ХХААХҮЯ-ны ХҮБХЗГ-ын дарга, “Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжье” арга хэмжээг зохион байгуулах ажлын хэсгийн дарга
11.40-11.50	Давс багатай бүтээгдэхүүн шалгаруулах шалгуур үзүүлэлт, шалгаруулах үнэлгээний хуудас - ХХААХҮ-ийн Сайд, ЭМ-ийн Сайдын 2017 оны А/119, А/355 дугаар тушаалын 2-р хавсралт	Б.Энхтунгалаг , НЭМҮТ-ийн ХСА-ны ЭША, Ажлын хэсгийн НБД
11.50-12.10	“Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжье” 2-р шатны арга хэмжээг орон нутагт зохион байгуулах ажлын төлөвлөгөөг танилцуулах	Ц.Мөнхбаяр , Увс аймгийн МХГ-ын дарга
12.10-12.30	Асуулт, хариулт	Оролцогчид
12.30-13.30	Өдрийн хоол	
Хэлэлцүүлэг 2: Хүн амын давсны хэрэглээг бууруулах сайн туршлага, санал санаачлага		
13.40-14.00	1. Сургууль, цэцэрлэгт суурилсан арга хэмжээ - СХД-ийн 112-р цэцэрлэг 2. Ажлын байранд чиглэсэн арга хэмжээ - ТӨХК ТЭЦ-IV “Эрчим” зоогийн газар 3. Бүтээгдэхүүнд суурилсан арга хэмжээ - Талх чихэр ХК, Мах маркет ХК, Атар өргөө ХК 4. Олон нийтэд чиглэсэн арга хэмжээ - Мэдээлэл сургалт, сурталчилгаа, NSAW	Б.Энхтунгалаг , НЭМҮТ-ийн ХСА-ны ЭША
Хэлэлцүүлэг 3: Давсны хэрэглээг бууруулахад орон нутгийн төр, хувийн хэвшлийн байгууллага, иргэдийн оролцоо, дэмжлэг, хамтын ажиллагаа		
14.00-14.10	“Мал аж ахуй, хүнсний ногооны нэмүү өртгийн сүлжээ бий болгож байгаа хувийн секторын ажлыг чанаржуулах” НҮБ-ын ХХААБ-ын загвар төслийн танилцуулга	Н.Батцагаан , Орон нутгийн төслийн зохицуулагч
14.10-14.20	Ховд аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ	Д.Энхболд , Засаг даргын тамгын газрын дарга
14.20-14.30	Баян-Өлгий аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ	Х.Тилэген , Засаг даргын тамгын газрын дарга
14.30-14.40	Говь-Алтай аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ	Д.Баттайван , Засаг даргын тамгын газрын дарга
14.40-14.50	Завхан аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ	Л.Лхамсүрэн , Засаг даргын тамгын газрын дарга
14.50-15.00	Увс аймгийн туршлага, цаашид авах арга хэмжээ	С.Батжаргал , Засаг даргын тамгын газрын дарга
15.00-15.30	Бүлгийн ажил: Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулах асуудлаар 2020-2025 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ - Бүлэг: 1. Сургууль, цэцэрлэгт суурилсан арга хэмжээ - Бүлэг: 2. Ажлын байранд чиглэсэн арга хэмжээ - Бүлэг: 3. Бүтээгдэхүүнд суурилсан арга хэмжээ - Бүлэг: 4. Олон нийтэд чиглэсэн арга хэмжээ	Нийт оролцогчид
15.30-15.50	Цайны завсарлага	
15.50-16.30	Бүлгийн ажлын танилцуулга - Бүлэг тус бүр 10 мин	Нийт оролцогчид
16.30-16.50	Асуулт, хариулт	Нийт оролцогчид
16.50-17.00	Дүгнэлт, хаалт	ХХААХҮЯ, НЭМҮТ, Ховд аймгийн ЗДТГ

ХЯНАСАН:
БОЛОВСРУУЛСАН:

Ж.БАТЖАРГАЛ, ХСА-НЫ ДАРГА
Б.ЭНХТУНГАЛАГ, ХСА-НЫ ЭША

Participant's name list of decision makers' meeting- seminar

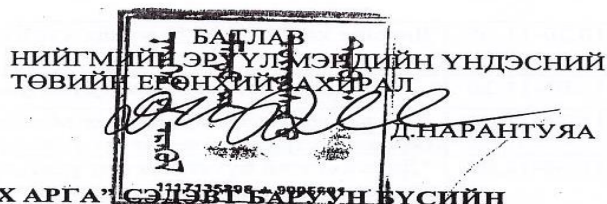
"БАРУУН БҮСИЙН ХҮН АМЫН ДАВСНЫ ХЭРЭГЛЭЭГ БУУРУУЛАХАД ТӨР, ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН ОРОЛЦОО, ДЭМЖЛЭГ, ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА" СЭДЭВТ ШИЙДВЭР ГАРГАГЧДЫН УУЛЗАЛТ-СЕМИНАРТ ОРОЛЦОГЧДЫН БҮРТГЭЛ

(2019 оны 10 сарын 19, Ховд аймаг, Нутгийн хөгжлийн ордон)

Д/д	Овог нэр	Ажлын газар	Албан тушаал	Утас	И-мэйл хаяг
1.	Т. Гантхал	ХХНАГ	Мэргэжилтэн	99435813	
2.	Р. Төмөрбаяр	ХХНАГ	Мэргэжилтэн	80011817	khavd-togto@yaho.com
3.	Б. Энхсайраг	УЗСЗР.ОГ	ТӨГӨӨ	99433356	
4.	З. Хонгорзул	З-р үндэсний	МЭ	99322366	hongorzul-hangorool@yaho.com
5.	Э. Мунгун	БЗ-үндэсний	МЭ	88438200	Enhtaiwan Mungun@yaho.com
6.	Н. Бадарчимс	Зубхурч ХХНАГ	Мэргэжилтэн	8929299	bolooce-9576@yaho.com
7.	В. Вүсүр	МТ-Бадарч	Мэргэжилтэн	9912818	busuu@yaho.com
8.	В. Сүхбаатар	МТ-Төгөө	Мэргэжилтэн	820497	bolooce@yaho.com
9.	Л. Вүсүр	З-сүрүүч	МЭ	99607192	
10.	Н. Сайнсайхан	Боловсрол үр дүнтэй	Мэргэжилтэн	99438934	
11.	М. Дорж	Урлаг	МЭ	99438018	olooch@yaho.com
12.	Ч. Сүхбаатар	МТ-Бадарч	МЭ	99042052	calmaad@yaho.com
13.	Р. Бадарчимс	МТ-Бадарч	МЭ	9507112	badmaa1179@yaho.com
14.	М. Дундговь	БЗ-Хиймэл	МЭ	99422700	jambivdorj@yaho.com
15.	Э. Саян	БЗ-Бадарч	МЭ	99411082	esaul@yaho.com
16.	А. Ганзориг	ХХНАГ	МЭ	99439400	gulzoo@yaho.com
17.	Р. Аюул	МТ-Сүрүүч	МЭ	99908449	asuk-247@yaho.com
18.	Б. Энхсайраг	З-үндэсний	ТӨГӨӨ	99433356	
19.	З. Хонгорзул	З-үндэсний	МЭ	99433356	9943 99322366
20.	М. Дундговь	МЭ	Мэргэжилтэн	99439502	
21.	М. Дундговь	МЭ	МЭ	99439502	
22.	С. Дорж	З-Бадарч	МЭ	99439502	
23.	М. Дундговь	МЭ	Мэргэжилтэн	99410306	
24.	У. Энхсайраг	МТ-Сүрүүч	МЭ	99308109	
25.	О. Дорж	МЭ	МЭ	99437669	
26.	А. Наранг	МЭ	МЭ	88709995	
27.	В. Наранг	МЭ	МЭ	99703214	
28.	У. Наранг	МЭ	МЭ	99456180	
29.	М. Дундговь	МЭ	МЭ	99452200	
30.	У. Наранг	АЗӨГ	МЭ	80050720	
31.	У. Наранг	МЭ	МЭ	88078611	
32.	А. Наранг	ТӨГӨӨ	ТӨГӨӨ	99484082	
33.	Б. Наранг	З-Бадарч	МЭ	95717699	
34.	С. Наранг	МЭ	МЭ	9543155	
35.	У. Наранг	МЭ	МЭ	95081108	
36.	С. Наранг	МЭ	МЭ	88485110	
37.					
38.					

Agenda of Training for cooks

"ХООЛНЫ ДАВСЫГ БАГАСГАХ АРГА" СЭДЭГТ БАРУУН БҮСИЙН АЙМГУУДЫН ТОГООЧ НАРЫН СУРГАЛТ

Алсын хараа: Баруун бүсийн хүн амын давсны хэрэглээг бууруулах.

Зорилго: Баруун бүсийн аймгуудын хоолны үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгсэдийн давсны зохистой хэрэглээний талаарх мэдлэг, хандлагыг дээшлүүлж, давсгүй хоол хийж сургах.

Зохион байгуулагч: ЭМЯ-ны харъяа Нийгмийн эрүүл мэндийн Үндэсний төв

Хэзээ, хаана болох: 2019 оны 10 дугаар сар, Ховд аймаг

Хамтран зохион байгуулагч: Ховд аймгийн Засаг даргын тамгын газар, Эрүүл мэндийн газар

Санхүүжүүлэгч байгууллага: Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүнс, Хөдөө, Аж Ахуйн Байгууллага, Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага.

Оролцогчид: Баян-Өлгий, Говь-Алтай, Завхан, Увс аймгийн Тогооч нарын холбооны тэргүүн, Ховд аймгийн цэцэрлэг, сургууль, эмнэлэг сувилал, нийтийн хоолны газрын тогооч, нийт 30 хүн

Сургалтыг Ховд аймгийн Засаг даргын тамгын газрын дарга Д.Энхболд удирдаж явуулна.

Х Ө Т Ө Л Б Ө Р

Хугацаа	Сэдэв	Хариуцах албан тушаалтан
09.00-09.30	Бүртгэл	Ж.Лосолмаа, Ховд аймгийн ЭМГ-ын мэргэжилтэн
09.30-09.40	Нээлт	Д.Энхболд, Ховд аймаг, Засаг даргын тамгын газрын дарга Д.Тунгалаг, ХХААХҮЯ, Худалдаа, нийтийн хоол, үйлчилгээний зохицуулалтын хэлтсийн дарга Б.Энхтунгалаг, НЭМҮТ-ийн Хоол судлалын албаны ЭША
09.40-09.50	Сургалтын өмнөх сонжуур	Ж.Лосолмаа, Ховд аймгийн ЭМГ-ын мэргэжилтэн
09.50-10.20	"Эрүүл хүнс-Эрүүл Монгол хүн" үндэсний хөтөлбөрийн танилцуулга	Д.Тунгалаг, ХХААХҮЯ-ны Худалдаа, нийтийн хоол, үйлчилгээний зохицуулалтын хэлтсийн дарга
10.20-11.05	Давсны хэрэглээг бууруулах хэрэгцээ шаардлага	Б.Энхтунгалаг, НЭМҮТ-ийн Хоол судлалын албаны ЭША
11.05-11.20	<i>Цайны завсарлага (групп фото)</i>	
11.20-11.30	Давсны хэрэглээг бууруулах Монгол Улсын бодлого, стратеги, зорилгот түвшин	Б.Энхтунгалаг, НЭМҮТ-ийн Хоол судлалын албаны ЭША
11.30-12.00	"Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжье" 2-р шатны арга хэмжээ	Д.Тунгалаг, ХХААХҮЯ-ны Худалдаа, нийтийн хоол, үйлчилгээний зохицуулалтын хэлтсийн дарга
12.00-12.30	Давс багатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчийг шалгаруулах шалгуур үзүүлэлт	Б.Энхтунгалаг, НЭМҮТ-ийн Хоол судлалын албаны ЭША
12.30-13.30	<i>Үдийн хоол</i>	
13.30-13.45	Давс багатай хоолны жор	Б.Энхтунгалаг, НЭМҮТ-ийн Хоол судлалын албаны ЭША
13.45-15.45	Давсгүй хоол хийх дадлага хичээл	Г.Энхтуяа, Ховд аймгийн Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн багш
15.45-16.00	<i>Цайны завсарлага</i>	
16.00-17.00	Дадлага хичээлийн үргэлжлэл (<i>хоолны амталгаа</i>)	Г.Энхтуяа, Ховд аймгийн Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн багш
17.00-17.10	Сургалтын дараах сонжуур	Ж.Лосолмаа, Ховд аймгийн ЭМГ-ын мэргэжилтэн
17.10-17.20	Сургалтын дүгнэлт, хаалт	ХХААХҮЯ, НЭМҮТ, Ховд аймгийн ЭДГ

ХЯНАСАН:

Г.ЦАГААНХҮҮ, ДЭД ЗАХИРАЛ
Ж.БАТЖАРГАЛ, ХСА-НЫ ДАРГА

БОЛОВСРУУЛСАН:

Б.ЭНХТУНГАЛАГ, ХСА-НЫ ЭША

Participant's name list of Training for cooker's

**“ХООЛНЫ ДАВСЫГ БАГАСГАХ АРГА” СЭДЭВТ БАРУУН БҮСИЙН АЙМГУУДЫН
ТОГООЧ НАРТ ЗОРИУЛСАН СУРГАЛТАД ОРОЛЦОГЧДЫН НЭРСИЙН ЖАГСААЛТ**

Д/д	Овог нэр	Ажлын газар	Албан тушаал	Утас	И-мэйл хаяг
1.	Ганболд Лхамсүрэн	Эрдэнэсүрэн сум	Туслах могоор	88160767	
2.	Хангай Нарантүвшин	Завхан дотуур байр	Туслах могоор	99588202	Нарантүвшин
3.	Хивсэл Нарантүвшин	Хөвдөр сум	туслах могоор	99443122	Хивсэл
4.	Сүхэв Алшисүрэн	Хөвдөр сум	туслах могоор	99439625	
5.	Басаралтос Энхшаргал	Хөвдөр сум	Ахлах могоор	90437896	Басаралтос Энхшаргал
6.	Бадрагч Ойтэрэл	Хөвдөр сум	МТХ-ийн туслах могоор	88049701	Бадрагч Ойтэрэл
7.	Баяндагч Доржпилс	Завхан ХХААТ	Мэргэжилтэн	89292049	bolooo_9546a@yahoo.com
8.	Б.Түвшин	Завхан сум	Мэргэжилтэн	99138778	Б.Түвшин
9.	Д.Төрлөг	Хөвдөр сум	Тогооч	99914472	
10.	Ц.Амгалан	Хөвдөр сум	Тогооч	99434703	
11.	У.Цэцэг	Хөвдөр сум	Тогооч	9555254	
12.	У.Оюунтүвшин	Хөвдөр сум	Тогооч	9944052	оюунтүвшин
13.	Ш.Оюунтүвшин	Мэргэжилтэн	Тогооч	99424050	Оюунтүвшин
14.	Б.Сэлэнгэ	Бүтэц сум	Тогооч	95168181	Б.Сэлэнгэ
15.	П.Оюунтүвшин	Мэргэжилтэн	Тогооч	44501561	П.Оюунтүвшин
16.	Ногооч Ойтэрэл	Мэргэжилтэн	Тогооч	95044285	Ойтэрэл
17.	Б.Оюунтүвшин	Мэргэжилтэн	МТХ-ийн туслах могоор	99009395	Б.Оюунтүвшин
18.	М.Оюунтүвшин	Мэргэжилтэн	МТХ-ийн туслах могоор	99439522	М.Оюунтүвшин
19.	Э.Хангай	13-р хороо	Тогооч	99433370	
20.	Х.Оюунтүвшин	12-р хороо	Тогооч	95297093	Х.Оюунтүвшин
21.	Д.Түвшин	9-р хороо	Тогооч	95816102	Д.Түвшин
22.	Д.Оюунтүвшин	5-м хороо	Тогооч	99106260	Д.Оюунтүвшин
23.	М.Нарантүвшин	зах туслах	Тогооч	9423984	М.Нарантүвшин
24.	Д.Нарантүвшин	ЕБСургууль	Тогооч	86438278	Д.Нарантүвшин
25.	В.Сэлэнгэ	МТХ	Туслах могоор	99410082	В.Сэлэнгэ
26.	А.Түвшин	ХХААТ	Урч ажилчин	94239424	А.Түвшин
27.	Н.Түвшин	ХХААТ	Мэргэжилтэн	99419424	Н.Түвшин
28.	М.Түвшин	Тогооч холбоо	Тогооч	9942290	М.Түвшин
29.	Т.Түвшин	ХХААТ	Мэргэжилтэн	99455813	Т.Түвшин
30.	П.Нарантүвшин	Хөвдөр сум	Францын могоор	95936707	П.Нарантүвшин

Presentation No 1. National Program for Health Food and Healthy Mongolian People (D.Tungalag, MOFALI)

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХОИГОН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН БОДЛОГО, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БАЙГАА АРГА ХЭМЖЭЭ

2019

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХОИГОН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

АГУУЛГА

- Монгол Улсын хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын тухай
- Хүнсний хангамж, аюулгүй байдлын тухай
- Тулгамдсан нийтлэг асуудал
- Салбарт баримталж байгаа төрийн бодлого, хөтөлбөр
- Хүнс, хөдөө аж ахуйн салбарын эрх зүйн орчны шинэчлэл
- Цаашдын зорилт, хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Үйлдвэрлэлийн нөөц:

- ✓ Бэлчээр: 113 сая га
- ✓ Малын тоо: 66+ сая
- ✓ Тариалангийн эдэлбэр газар: 1.2 сая га

VS

Дотоодын зах зээл:

- ✓ 3.2 сая хүн ам.

Дотоодын хэрэгцээг эрүүл, чанартай хүнсээр хангах, экспортын баримжаатай хүнсний үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх.

МАЛ АЖ АХУЙН САЛБАРЫН ТӨЛӨВ

- ДНБ-д эзлэх хувь: 12+%
- Малчин өрх: 160+ мян.
- Бэлчээр: 112.7 сая га.

Малын тоо /сая/

9,6 16,2 27,5 20,4 33,6 23,9 44,0 66,4

ГАЗАР ТАРИАЛАНГИЙН САЛБАРЫН ТӨЛӨВ

- Ажиллах хүч: 30 мянга.
- Тариалангийн газар: 1.2 сая га.
- үүнээс: ашиглагдаж буй 800+ мян га.

Ургацын баланс /мян тн/ 2018*

Улаанбуудай	~400
Төмс	~150
Хүнсний ногоо	~100
Тосны ургамал	~50
Малын тэжээл	~100

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХОИГОН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

“ЭРҮҮЛ ХҮНС-ЭРҮҮЛ МОНГОЛ ХҮН” ҮНДЭСНИЙ ХӨТӨЛБӨР

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХОИГОН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ҮНДЭСЛЭЛ, ШААРДЛАГА

- ✓ Хүний амьд явах, эрүүл байх нь өдөр тутмын анхдагч хэрэгцээ болсон хүнснээс шууд хамааралтай. /Хүнсний эрх/

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуульд:

3.4. Үндэсний аюулгүй байдал нь дараахь бүрэлдэхүүн хэсэгтэй байна:

3.4.10. хүнсний аюулгүй байдал.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд:

3.4. Хүний аюулгүй байдал

3.4.2. Хүнсний аюулгүй байдал

Монгол Улсын Хүнсний тухай хуульд:

“хүнсний аюулгүй байдал” гэж хүн ам амьдралынхаа туршид чанартай, шим тэжээллэг, аюулгүй хүнсийг улсын эдийн засаг, нийгмийн ноцол байдал, газар зүйн байршлаас үл хамааран тогтвортой, хүртээмжтэй сонгон хэрэглэх боломж бүрдсэн байхыг хэлнэ гэж томъёолсон./3.1.2/

Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт:

2.23.1. “Эрүүл хүнс – Эрүүл Монгол хүн” үндэсний хөтөлбөрийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ,
ХОИГОН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ҮРГЭЛЖЛЭЛ

ХҮНСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

- Хүнсний хангамж, хүртээмж
- Хүнсний шим тэжээллэг чанар
- Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүй байдал

- Хүнсний хангамж гол нэрийн 16 бүтээгдэхүүний дунджаар 61.9 хувьтай, хүртээмж дундаж дүнгээр зуны улиралд 72.7, сэрүүний улиралд 71.8 хувьтай байна.
- Жишсэн 1 хүний хүнснээс авах илчлэг болон үндсэн шимт бодисын хэмжээ зөвлөмж нормтой харьцуулахад аль ч улиралд давсан дүнтэй байна.
- Жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн 75.4%, тав хүртэлх насны хүүхдүүдийн 61%, эрэгтэйчүүдийн 40.4% нь Д аминдэмийн дуталд байна. Хүн амын дунд А аминдэмийн дутлын тархалт дунд зэрэгтэй, төмөр, йодын дутгал тодорхой хэмжээнд байна.
- Хүнсний бүтээгдэхүүний нянгийн Божирдол 13.6 мян дээжээс 2.4 хувь, химийн Божирдолт 9.6 мян дээжээс 4 хувьтай байна.
- Хоол хүнсээр дамжих өвчний дагалдт 9 удаа бүртгэгдэж, 133 хүн өвчлөлийн 73.7 хувь нь эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлсэн.
- Илрүүлсэн зөрчил: 28.2 мянга. Үүнээс: 19.2% ариун цэвэр, эрүүл ахуйн, 13.6% дотоод хяналтын, 12.6% хадгалалт, тээвэрлэлтийн, 11% түүхий эд, бүтээгдэхүүний чанар, аюулгүй байдлын зөрчил эзэлж байна.

ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

- Хүн амын хүнсний хангамжийг гол нэрийн 16 бүтээгдэхүүнээр тооцоход малын мах, сүү, гурил, төмс, ургамлын тос, сахар, чихрийн зүйл гэсэн 6 нэрийн хүнсний хэрэгцээ бүрэн хангагдаж, үлдсэн нэр төрлийн бүтээгдэхүүний хангамж хангалтгүй байна.
- Хүнсний хангамжийн тогтвортой байдал 49.3%, тэнцвэртэй байдал 51.1% байна. Иймд гол нэрийн хүнсний бүтээгдэхүүний дотоодын үйлдвэрлэлийг дэмжин хөгжүүлэх, импортын хамаарлыг бууруулах шаардлага тулгарч байна.
- Хүнсний боловсруулах салбарт суурилалдсан хүчин чадал ашиглалт хангалтгүй: /8-10 хувьтай/
- Хүнсний агуулахын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай:
  - ✓ Мах, махан бүтээгдэхүүний агуулахын нийт хүчин чадлын 71 хувь УБ, Дархан, Эрдэнэтэд төвлөрсөн. /Байршалаас хамаарсан/
  - ✓ Төмс, хүнсний ногооны агуулахын хүчин чадал нь сүүлийн 5 жилийн урсагын хэмжээтэй харьцуулахад хангалтгүй.
- Хүнсний сүлжээнд түүхий эд, бүтээгдэхүүний аюулгүй байдал хангагдахгүй хэвээр байна. /...эрүүл ахуй, ариун цэвэр, дотоод хяналт, хадгалалт, тээвэрлэлт./

ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ, ХУГАЦАА

Засгийн газрын 2019 оны 52 дугаар тогтоолоор баталсан.

Хөтөлбөрийн зорилго нь хүнсний аюулгүй байдлыг хангаж, Монгол хүн эрүүл байх нөхцлийг бүрдүүлэхэд оршино.

Хөтөлбөрийн зорилт:

- Хүнсний хангамжийн тогтвортой, тэнцвэртэй байдлыг хангах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
- Хүнсний шим тэжээллэг чанарыг сайжруулах, зохиистой хэрэглээг дэмжих;
- Хүнсний сүлжээний бүх шатанд түүхий эд, бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах;
- Хүнсний боловсруулах салбарын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлж, экспортын баримжаатай үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх;
- Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах бүтэц, зохион байгуулалтын өнөөцтэй тогтоцоо бүрдүүлэх, салбарын хүний нөөцийн чадавхийг бэхжүүлэх.

Хөтөлбөрийн хэрэгжих хугацаа: 2019-2023 он.

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ /53/**

I. "Хүнсний хангамжийн тогтвортой, тэнцвэртэй байдлыг хангах, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх" зорилтын хүрээнд /8/:

1. Хот, суурин газрын ойролцоо мах болон сүүний чиглэлийн эрчимжсэн аж ахуй эрхлэх, боловсруулах үйлдвэртэй хамтран ажиллахыг бодлого, арга зүйгээр дэмжих;
2. Хүнсний ногоо, жимс, жимсгэнэ, буурцагт ургамлын тариалалтыг нэмэгдүүлэх, тосны ургамал, чихрийн манжинг таримлын салгээнд нэвтрүүлэх;
3. Хүн амын хүнсний хэрэглээний зөвлөмжид шинээр нэмэгдсэн загас, шувууны махны чиглэлийн аж ахуйг дэмжих;
4. Өндөгний үйлдвэрлэл, худалдаанд мөрдөх техникийн зохицуулалтыг боловсруулж хэрэгжүүлэх, дотоодын үйлдвэрлэлийг борлуулалтаар дэмжих;

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

5. Байгаль, цаг уурын онцлогоос шалтгаалан дотоодын үйлдвэрлэл хязгаарлагдмал цагаан будаа, элсэн чихэр зэрэг бүтээгдэхүүний хангамжийн тогтвортой, тэнцвэртэй байдлыг хангахад гадаад худалдааны түнш орнуудтай ариа хэлэлцээ хийх;
6. Дотоодын хүнсний үйлдвэрлэлийг дэмжих тарифын болон тарифын бус зохицуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
7. Хөдөө аж ахуйн түүхий эд бэлтгэл, тээвэр-логистикийн сүлжээ байгуулах хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжих;
8. Стратегийн хүнсний улирлын нөөц бүрдүүлэх арга хэмжээг орон нутагт хувийн хэвшлийн орлоотой зохион байгуулах;

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

II. "Хүнсний шим тэжээллэг чанарыг сайжруулах, зохистой хэрэглээг дэмжих" зорилтын хүрээнд /9/:

1. Хүн амын хүнсний хэрэглээ, шим тэжээлийн боловсролыг дээшлүүлэх, зохистой хооллох дадлыг төлөвшүүлэх чиглэлээр "Ээжийн сонголт – Эрүүл хүнс" болон "Өглөөний цай" хөдөлгөөн өрнүүлэх;
2. Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсрол олгох сургалтын байгууллагын хичээлийн хөтөлбөрт "Хоол, хүнсний зөв сонголт, зохистой хэрэглээ" агуулгыг тусгаж, хэрэгжүүлэх;
3. Хүнсний бүтээгдэхүүний шошго, хоолны цэсэнд тухайн бүтээгдэхүүний шим тэжээлийн үзүүлэлтийг тусгаж хэвшүүлэх;
4. Хүнсний бодит хэрэглээний судалгааг улирлаар бүсчлэн хийж, зөвлөмж боловсруулах;
5. Хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний найрлагын хүснэгтийг 3 жил тутамд шинэчлэх;

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

6. Цэцэрлэг, сургуулийн хүүхдийн хоолны жор, орьын зохистой харьцааг хүн амын физиологийн зөвлөмж хэмжээтэй уялдуулан тогтоож, мөрдөх;
7. Эрүүл мэндийг дэмжих үйлчлэлтэй хүнсний дотоодын үйлдвэрлэлийг гадаад улс, олон улсын байгууллагын хөтөлбөр, төсөлд хамруулах замаар дэмжих;
8. Сахар чихрийн зүйл, транс тос, давсны агууламж өндөртэй бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт, хэрэглээг бууруулах арга хэмжээ авах;
9. Хоол үйлдвэрлэл, үйлчилгээний салбарын тогтвортой хөгжлийг дэмжих "Монгол үндэстний хоол" төсөл боловсруулж хэрэгжүүлэх.

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

III. "Хүнсний сүлжээний бүх шатанд түүхий эд, бүтээгдэхүүний аюулгүй байдлыг хангах" зорилтын хүрээнд /16/:

1. Хүнсний чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэгчийн цахим бүртгэлийг боловсронгуй болгох;
2. Хөдөө аж ахуйн гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний гарал үүслийг баталгаажуулах, ул мөрийг төрдөн тогтоох мэдээллийн цахим санг бий болгох;
3. Ургамал хамгааллын бодис, бордоо, малын эмийн чанар, аюулгүй байдал, хэрэглээнд тавих хяналтыг сайжруулах;
4. Хүнсний анхан шатны үйлдвэрлэлд хөдөө аж ахуйн /GAP/, хүнсний сүлжээнд эрүүл ахуйн /GHP/, хүнсний боловсруулах салбарт үйлдвэрлэлийн /GMP/ зохистой дадлыг нэвтрүүлж баталгаажуулах;
5. Улс, орон нутгийн түвшний хүнсний аюулгүй байдлын лабораториудын чадавхийг сайжруулах, итгэмжлэлийн хүрээг өргөтгөх, олон улсын итгэмжлэлд хамруулах;

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

6. Хүнсний үйлдвэрүүдэд дотоод хяналтын лаборатори байгуулах, бэхжүүлэхэд нь санхүүгийн болон мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх;
7. Хүнсний салбарын техникийн зохицуулалт, үндэсний стандартыг шинэчлэх, шинээр боловсруулах, олон улс, бүс нутгийн стандартыг нутагшуулах;
8. Олон улсын Хүнсний хууль эрх зүйн хороотой хамтран ажиллах Кодексийн үндэсний зөвлөлийг чадавхжуулах, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах нөхцлийг бүрдүүлэх;
9. Хүнсний зориулалтын сав, баглаа боодлын дотоодын үйлдвэрлэл, импортын кластер байгуулах хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжих;
10. Импортын хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний хорио цээр, чанар, аюулгүй байдлын хяналтыг сайжруулах;

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

11. Хүнсний зориулалтын тээврийн хэрэгсэл болон агуулахын тоног төхөөрөмжийг хөнгөлөлттэй нөхцлөөр импортлох санхүүгийн механизмыг бүрдүүлэх;
12. Хүнсний худалдааны эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;
13. Мал төхөөрөх үйлдвэрлэл эрхлэх асуудлыг аж ахуйн үйл ажиллагааны зөвшөөрлөөр зохицуулах асуудлыг судлах;
14. Хоол, хүнсээр дамжих өвчний дэгдэлтийн шалтгааныг нарийвчлан тогтоож бүртгэх, эмнэлэгт хандаагүй тохиолдлыг тандан судлах, хариу арга хэмжээ авах шуурхай удирдлагыг хэрэгжүүлэх;
15. "Хүнсний аюулгүй байдлын талаарх хэрэглэгчийн боловсролыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн цуврал нэвтрүүлгийг Монголын үндэсний олон нийтийн радио телевизтэй хамтран бэлтгэж тогтмол хүргэх.
16. Хүнсний хаягдал, хорогдлын судалгааг хийж, түүнийг бууруулах, дахин ашиглах арга замыг тодорхойлж, зөвлөмж гарган, хүнсний чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхлэгчдэд сурталчлан таниулах.

**ХҮИС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДЭРЛИЙН ЯАМ**

**ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
АРГА ХЭМЖЭЭ**

IV. "Хүнсний боловсруулах салбарын өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлж, экспортын баримжаатай үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх" зорилтын хүрээнд /11/ :

1. Худалдааны түнш орон, бүс нутагтай байгуулах Чөлөөт худалдааны хэлэлцээрт тухайн зах зээлд хүнсний бүтээгдэхүүн экспортолх тарифын хөнгөлөлттэй нөхцлийг тусгах;
2. Худалдааны түнш орнуудтай байгуулсан мал эмнэлэг, ургамал, хорио цэрийн хэлэлцээрийг хянан үзэх, шинэчлэх, шинээр байгуулах;
3. Хүнсний эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын үр дүн, инновацийг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэх;
4. Экспортын баримжаатай хүнсний боловсруулах салбарт технологийн шинэчлэл хийх, эргэлтийн хөрөнгийг санхүүжүүлэх чиглэлээр хөрөнгө оруулалтын сан байгуулах хувийн хэвшлийн санаачилгыг дэмжих;
5. Экспортолх боломжтой хүнсний нэр, төрлийг тодорхойлох, үйлдвэрлэлийг нь Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан болон Үйлдвэрлэлийг дэмжих сангаар тэргүүн ээлжинд дэмжих механизмыг бүрдүүлэх;

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

- Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр худалдан авах дотоодын хүнсний нэр, төрлийг нэмэгдүүлэх;
- Монгол Улсын хүнсний экспортын нэг цонхны бодлогыг “өндөр үнээр, цөөн тоогоор” стратегийн хүрээнд хэрэгжүүлэх;
- Газар зүйн заалттай хүнсний үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх, экспортыг гадаад улс, олон улсын байгууллагын хөтөлбөр, төсөлд хамруулж дэмжих;
- Органик мал аж ахуй, газар тариалан, зөгийн аж ахуй, хүнсний үйлдвэрлэлийг тогтвортой хөгжүүлэх чиглэлээр “Органик Монгол хүнс” төслийг боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- Байгалийн ургамал болон ойн дагалдах баялгийг нөөц, даацын судалгаанд үндэслэн ашиглаж органик бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, ургамлыг тарималжуулан үйлдвэрлэлийн тогтвортой нөөц бүрдүүлэх;
- Органик газар тариалан, мал аж ахуй эрхлэх бүсийг тогтоох, “Органик сум” хөдөлгөөнийг өрнүүлэх, “Органик ирээдүй” олон улсын арга хэмжээ зохион байгуулах.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

V. “Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах бүтэц, зохион байгуулалтын оновчтой тогтолцоог бүрдүүлэх, салбарын хүний нөөцийн чадавхийг бэхжүүлэх” зорилтын хүрээнд /9/:

- Монгол Улсын хүнсний аюулгүй байдлыг хангах бүтэц, зохион байгуулалтыг олон улсын жишигт нийцүүлэх, санал боловсруулах;
- Хүнсний салбарт инноваци, шинэ технологи нутагшуулах, мэргэжил арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, гадаад хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх үүрэгтэй Судалгаа хөгжлийн төвийг аж ахуйн тооцоотой байгуулах асуудлыг судлах;
- Хүнсний аюулгүй байдлын бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн цахим санг бүрдүүлэх;
- Хүнсний сорилт, чанар, аюулгүй байдлын итгэмжлэгдсэн лабораториудын сүлжээг зохион байгуулах;
- “Үндэсний ажил, мэргэжлийн ангилал, тодорхойлолт”-ыг хүнсний салбарын мэргэжлийн онцлогтой уялдуулж шинэчлэх;

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭ

- Хүнсний салбарын мэргэжилтэнд мэргэшлийн зэрэг олгох, хүнсний сүлжээнд зохистой дадлын сургалт зохион байгуулах зэрэг төрийн чиг үүргийг салбарын төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоо, их, дээд сургуульд шилжүүлэх асуудлыг судалж шийдвэрлүүлэх;
- Хүнсний салбарт эрэлт өндөртэй мэргэжлийг Монгол Улсын тэргүүлэх ач холбогдолтой мэргэжлийн чиглэлд хамруулах, тэргүүний оюутнуудад тэтгэлэг олгох асуудлыг судалж шийдвэрлүүлэх;
- Монгол Улс хүнс экспортлогч орон болох стратегийн хүрээнд хүнсний салбарын мэргэжил сурталчлах өдөрлөгийг жил бүр зохион байгуулж хэвших;
- Хүнсний боловсруулах салбарын нарийн мэргэжлийн ажилтныг гадаад улсын ахисан шатны сургалтад тогтмол хамруулах механизмыг бүрдүүлэх.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

- Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд Хүнсний аюулгүй байдлын Үндэсний зөвлөл хяналт тавьж, салбар дундын нэгдсэн удирдлагаар хангана.
- Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хүнсний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хариуцан зохион байгуулж, үр дүнг Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний зөвлөлд танилцуулна.
- Аймаг, нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчийн Хурал харьяалах нутаг дэвсгэртээ хэрэгжүүлэх “Эрүүл хүнс – Эрүүл Монгол хүн” дэд хөтөлбөрийг баталж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

- Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд Хүнсний аюулгүй байдлын Үндэсний зөвлөл хяналт тавьж, салбар дундын нэгдсэн удирдлагаар хангана.
- Хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хүнсний асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн хариуцан зохион байгуулж, үр дүнг Хүнсний аюулгүй байдлын үндэсний зөвлөлд танилцуулна.
- Аймаг, нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчийн Хурал харьяалах нутаг дэвсгэртээ хэрэгжүүлэх “Эрүүл хүнс – Эрүүл Монгол хүн” дэд хөтөлбөрийг баталж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ҮР ДҮН

- Хүнсний хангамжийн тогтвортой, тэнцвэртэй байдал хангагдсан байна.
- Хүнсний боловсруулах салбарын өрсөлдөх чадвар дээшилж, экспортын баримжаатай тогтвортой хөгжих нөхцөл бүрдсэн байна.
- Хүн амын хүнсний шим тэжээлэг чанар сайжирсан байна.
- Хүнсний сүлжээний бүх шатанд хүнсний түүхий эд, бүтээгдэхүүний аюулгүй байдал хангагдсан байна.
- Хүнсний экспортын хэмжээ нэмэгдсэн байна.
- Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах бүтэц, зохион байгуулалтын оновчтой тогтолцоо бий болсон байна.

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

ХӨТӨЛБӨРИЙН ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ

/Хүнсний аюулгүй байдлын статистик үзүүлэлтийг тооцох аргачлал/

Шалгуур үзүүлэлт	Хэмжих нэгж	Суурь түвшин /2017/	Хүрэх түвшин /2023/
Хүнсний хангамжийн тогтвортой байдал	хувь	49.3	70
Хүнсний хангамжийн тэнцвэрт байдал	хувь	51.1	30-аас доош
Хүнсний хүртээмж	хувь	71.9	80.0
Хүнснээс авах илчлэг	ккал	3065.9	2400.0
Хүнснээс авах шим тэжээл	гр	норм хэмжээнд	нормоос буурахгүй
Хүнсний бүтээгдэхүүнд сорилт, шинжилгээ хийх итгэмжлэгдсэн лаборатори	тоо	91	120
Хоол, хүнснээр дамжих өвчний дэгдэлт	удаа	9	Тогтвортой буурсан байх
Олон улс, бүс нутаг, гадаад орны дэвшилтэт стандартын түвшинд хүрсэн үндэсний стандарт	хувь	36.8	50
Хүнсний аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо нэвтрүүлсэн үйлдвэр	тоо	7	жилд 1-ээс доошгүй нэмэгдэх
Баталгаажсан органик хүнсний нэр төрөл	тоо	0	3
Хүнсний экспортын дүн	сая дол сан	22.9	100.0
Хүнсний аюулгүй байдлын бүртгэл мэдээллийн нэгдсэн цахим сан		0	1

ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХҮЙ,
ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН ЯАМ

АНХААРАЛ ХАНДУУЛСАНД БАЯРЛАЛАА.

Presentation No 2. High Salt Intake and Health Risk (B.Enkhtungalag , NCPHI)

ДАВСНЫ ХЭРЭГЛЭЭ БА ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН ҮР ДАГАВАР

Б. Энхтунгалаг, ШУТА
Нийгмийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв,
Хоол Судлалын Албаны ЭША
E-mail: tunqa25@ymail.com

АГУУЛГА

- I. Давсны хэрэглээ ба эрүүл мэнд
- II. НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 66 дугаар чуулган
- III. Давсны хэрэглээг бууруулахын ач холбогдол, бусад орны туршлага, үр дүн
- IV. Монгол улсад хэрэгжиж буй үйл ажиллагаа

19.12.17

I. Давсны хэрэглээ ба эрүүл мэнд

Одоогоос **5000 жилийн тэртээ** хүн төрөлхтөн хоногт **0.1 г** давс хэрэглэдэг байсан бол **одоо** хоногт дунджаар **10-12 г** давс хэрэглэж байна.

Бид давсны амт, түүний ид шидийг огт мэдэхгүй төрдөг боловч, хүүхэд анхны нэмэгдэл хоолонд орох үеэсээ давсны амтад аажим дассаар нэг л мэдэхэд хоол ундыг давсгүйгээр төсөөлөх чадваргүй болдог.

19.12.17

Хооллолтын буруу дадал, зуршил

Нөлөөлөх хүчин зүйлс:

- Эцэг, эх асран хамгаалагчдын мэдлэг, хандлага, дадал
- Эрүүл бус хүнсний зар сурталчилгаа
- Маркетинг
- Зан заншил
- Дуурайх, загварчлах хэв маяг

19.12.17

Таны бодол...

Давс ?

12/17/2019

- Хүнсний давс (NaCl): цэвэр эрдсийн гаралтай, үнэргүй, шорвог амттай, талстлаг бүтэцтэй, усанд сайн уусдаг бодис.
- Давсны чийглэг: төрөл бүрийн 0.5-6.0%.
- Давсны pH: саармаг буюу 6-8.
- Давсны өнгө: Экстра давс цагаан, бусад нь саарал, хөх, шаравтар, бор, ягаан өнгөтэй байна.

Хүнсний давсны химийн бүрэлдэхүүн, хувиар

Найрлага бүрдүүлэгч	Ангилал			
	Экстра	Дээд	I зэрэг	II зэрэг
Хлорт натри /доошгүй/	99.2	98.0	97.0	96.0
Сульфат /дээшгүй/	0.2	0.6	0.6	0.6
Кальци /дээшгүй/	-	0.4	0.4	0.5
Магни /дээшгүй/	0.03	0.1	0.2	0.3
Төмрийн исэл /дээшгүй/	0.005	-	-	-
Усанд үл уусах хэсэг /дээшгүй/	0.05	0.2	0.5	0.9

Reference: Crude salt, Mongolian National Standard, MASM:UB.

19.12.17

Давс гэж юу вэ?

1 г хоолны давс = 400 мг натри

- Натри (Na⁺) Цусны даралтыг ихэсгэнэ.
- Хлор (Cl⁻) Хоол, уусмал давслаг амттай болгоно.

1 г натри = 2.5 г цайны халбага давстай тэнцэнэ.

Эх үүсвэр: World Health Organization, Non-Communicable Disease Education Manual for Primary Health Care Professionals and Patients, Module 4 Low-Salt Diet Patients with Hypertension, WHO, 2017.3.

Давсны шимэгдэлт ба үүрэг

- Давс (натри хлорид) ходоодонд бараг шимэгдэхгүй, нарийн гэдэсний доод хэсэгт шимэгдэж, элгэнд түр саатна.
- Шимэгдсэн натри цусаар дамжин эсийн шингэнд тархах ба маш бага хэсэг нь арьс, арьсан доорх өөхөн ислэг, булчин шөрмөс, ясны эдэд хуримтлагдана.
- Натрийн шимэгдэлтийг альдостерин, гидрокортисон зэрэг дааврууд идэвхижүүлэх ба гастрин, секретин, холецистокинин, простогландан зэрэг даавар саатуулна.

19.12.17

үргэлжлэл.....

- Бөөрний дээд булчирхайн альдостерон нь бие дэх натрийн гемостазыг зохицуулна. Мөн гипотламуc, гипофиз, эпифиз, бөөр, зүрхний баруун тосгуурын ханын эд оролцоно.
- Ихэнх эсийн мембран дээр байрлах зөөгч уураг (Na⁺/H⁺) нь эсийн доторх рН-ийг тогтмол (7.1-7.2) байлгах үүрэгтэй.
- рН 7.7-ээс их болоход зөөвөрлөгч уураг идэвхгүй, 7.1-ээс бага буюу хүчиллэг тал руу хазайхад зөөгч уураг идэвхижиж, исэлдэлтээс үүссэн H⁺-ийг эсийн дотроос гадагшлуулж, Na⁺-ийг эс дотор оруулна.

19.12.17

үргэлжлэл.....

- Эсийн мембранаар бодис зөөгч зарим уургууд нь ионуудыг концентрацийн градиентын эсрэг зүгт нь энерги зарцуулан зөөх ба үүнийг идэвхтэй зөөгдөлт, зөөгчийг нь шахуурга гэнэ.
- Натри, калийн шахуурга нь антипротын зарчмаар натрийг эсийн дотроос гадагшлуулж, калийг эс рүү концентрацийн эсрэг зөөнө.
- Натри, калийн шахуурга нь нэг (+) цэнэгийг гадагшлуулдаг учир электроген шахуурга гэж нэрлэх бөгөөд энэ нь осмос тэнцвэрт байдлыг хадгалах эсийн эзлэхүүнийг хэвийн байлгах үүрэгтэй.

19.12.17

үргэлжлэл.....

- Эсийн дотор ба гаднах шингэн орчны осмос даралт, рН-ийг хэвийн (7.1-7.2) байлгана.
- Цусны төвшрүүлгийн (буфер) тогтолцоонд оролцож, рН-ийг хэлбэлзэхээс хамгаална.
- Тусгай зөөвөрлөгч уураг (Na⁺/H⁺)-ийн хамтаар натрийн ион нь концентрацийн зөрүүгийнхээ дагуу эсийн дотор нэвчин орохдоо глюкоз, аминхүчил мономеруудыг хамт нэгдүүлнэ.

19.12.17

Хоногт хэрэглэх давсны зөвшөөрөгдөх дээд хэмжээ

Насанд хүрэгсдийн дунд артерийн даралт ихсэх өвчин, зүрх судасны өвчин, харвалт ба зүрхний титэм судасны өвчний эрсдлийг багасгах үүднээс:

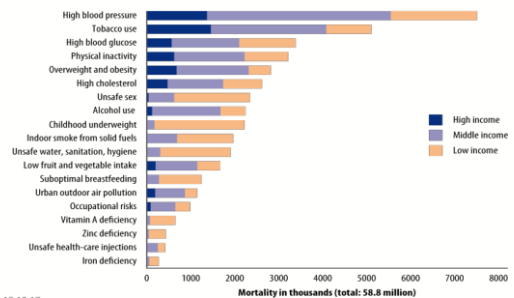
ЗХД хоногт 2 г натри 5 г давс

(ДЭМБ, Шинжлэх-Урьдчилан Хяналт, 2012)

19.12.17

Дэлхийн хүн амын нас баралт

19.12.17

ДАВС: ХЭТРҮҮЛЭН ХЭРЭГЛЭХИЙН ХОР УРШИГ

1. Артерийн даралт ихсэх өвчин
2. Ходоодны хавдар
3. Тархинд цус харвалт
4. Зүрхний шигдээс
5. Бөөрний өвчин
6. Бөөр чулуужих өвчин
7. Яс сийрэгжих өвчин
8. Гуурсан хоолойн багтраа өвчин

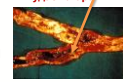
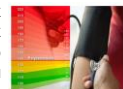

12/17/2019

ДАВС: Халдварт бус өвчний анхдагч эрсдэлт хүчин зүйл

- Давс их хэрэглэхэд судасны доторх шингэнд натри ихэсч эсийн гаднах шингэнийг эсийн дотогш татаж, судсаар эргэлдэх шингэний эзлэхүүн нэмэгдүүлснээр артерийн даралт ихэснэ.
- АДИ нь зүрхний титэм судасны өвчин, зүрхний шигдээс үүсэх нэг шалтгаан болно.
- Удаан хугацаанд АД өндөр байх нь хялгасан судас хагарах, улмаар тархинд цус харвах нэг шалтгаан болно.

12/17/2019

үргэлжлэл.....

- Давс их хэрэглэхэд эсийн дотор натри ихсэх ба эсэд глюкоз орохыг эрчимжүүлж, улмаар **чихрийн шижин өвчин** үүсэх нэг шалтгаан болно.
- Давс их хэрэглэхэд эс доторх натрийн хэмжээ ихсэх ба шингэний хамт кальцийг эсийн дотогш оруулдаг. Энэ нь эсийн гаднах шингэнд кальци, аминхүчил бусад тэжээлийн бодис дутах, улмаар **яс сийрэгжих** нэг шалтгаан болно.
- Давс их хэрэглэх нь хеликобактер пилори үржих таатай орчинг бий болгож, ходоодны шарх, улмаар **ходоодны хавдар** үүсэхэд хүргэнэ.

12/17/2019

Зонхилон тохиолдох ХБӨ-ий нас баралтын гол шалтгаан

1. Зүрх судасны өвчин 40.5% (жилд 17.5 сая хүн);
2. Хавдар 21.5% (жилд 8.2 сая хүн);
3. Амьсгалын дээд замын өвчин 10.5% (жилд 4 сая хүн);
4. Чихрийн шижин өвчин 3.9% (жилд 1.5 сая).

12/17/2019

ДЭМБ-ын мэдэгдэл

Давс их хэрэглэх нь зонхилон тохиолдох халдварт бус өвчин болох цусны даралт ихсэлтийн гол шалтгаан болохын зэрэгцээ зүрх судасны өвчин, ходоодны хавдар, бөөрний өвчин, яс сийрэгжих өвчин, гуурсан хоолойн багтраа өвчинд өртөх эрсдлийг нэмэгдүүлж байна (ДЭМБ, НБДД, 2010).

12/17/2019

19.12.17

Давс (натри)-ны эх үүсвэр

Healthy Living
How salt gets into food
To cut sodium in your diet, choose fresh, rather than packaged, foods and use herbs and spices instead of salty flavorings.

Sources of sodium in a typical modern diet

- 12% Sodium that occurs naturally in foods
- 77% Salt added to processed, baked, preserved and packaged foods
- 11% Salty condiments and salt added to foods before eating

12/17/2019

Хоол, хүнсний бүтээгдэхүүний ангилал (натри ба давсны агууламжаар)

Ангилал	100 г-д агуулагдах натри (мг-аар)	(г-аар)*
1. Натригүй	5	0.005
2. Натри маш бага	40	0.04
3. Натри багатай	120	0.12
4. Натритай	120-600	0.12-0.6
5. Натри ихтэй	>600	>0.6

Reference: 1. Nutrition and Health Claims. CAC/GL 23-1997, Revised 2004, Amended 2013 & 2015

Хүүхэд бүрийг давс бага хэрэглүүлж, сургацгаая!

Анхаарал тавьсанд баярлалаа

Presentation No 3. Salt intake Reduction Policy and Expected Outcome Target (B.Enkhtungalag, NCPHI)

**ХҮН АМЫН ДАВСНЫ ХЭРЭГЛЭЭГ
 БУУРУУЛАХ МОНГОЛ УЛСЫН ЗОРИЛТУУД
 (2015-2025 он)**

Б.Энхтунгалаг, Ш/ГА
 Нийгмийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв,
 Хоол Судлалын Албаны Эрдэм шинжилгээний ажилтан,
 E-mail: benkhtungalag@ncphi.gov.mn

АГУУЛГА

1. ДЭМБ-ын бодлого
2. Бусад орны туршлага, үр дүн
3. Монгол улсын бодлого, стратеги
4. Хүлээгдэж буй үр дүн
5. Шалгаруулах шалгуур үзүүлэлт

ДЭМБ-ЫН БОДЛОГО
 НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 66 дугаар чуулган
 (Женев, 2012 он)

ХБӨ-ний урьдчилан сэргийлэлт, хяналтын асуудлаарх өндөр хэмжээний уулзалтын тунхаглал:

- 43 (7) бүтээгдэхүүний давсны агууламжийг багасгах, давс ихтэй хүнсний үйлдвэрлэл, зар сурталчилгааг хязгаарлах,
- 44 (2) хүнсний бүтээгдэхүүний шошгод давсны агууламжийг тодорхой зааж байхыг үйлдвэрлэгчдэд уриалж хэрэгжүүлэх,

үргэлжлэл.....

- 44 (4) давсны хэрэглээг бууруулах зорилгоор хүнсний үйлдвэрлэлд давс хэрэглэхийг хязгаарлах,

НҮБ-ын 2030 он хүртэлх “Тогтвортой хөгжлийн зорилт: 2025 гэхэд дэлхийн хүн амын давсны хэрэглээг 30 хувь бууруулах,

Хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

Хоол үйлдвэрлэл:

- Зан үйлийг өөрчлөх

Шийдвэр гаргагч нар
Олон нийт ТББ-үүд
Сургалтын байгууллагууд

Хүнс үйлдвэрлэл:

- Зан үйлийг өөрчлөх
- Бүтээгдэхүүны орц найрлагыг шинэчлэх

Бодлого боловсруулагчид
Хувийн хэвшил*
Сургалтын байгууллагууд

Хүнсний үйлдвэрүүд
Нийтийн хоолны газрууд
Олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн
байгууллагууд

Давсны хоногийн хэрэглээг 5 г хүртэл багасгах

Тархинд цус харвалт **24% ↓**

Зүрх судасны өвчин **18% ↓**

НДББ-д: жилд 600000 хүнийг тархинд цус харвалт, зүрхний шигдээс өвчний нас баралтаас сэргийлнэ.

Дэлхийд: жилд ≈ 2.5 сая хүнийг цаг бусаар нас баралтаас сэргийлнэ.

Энэ сурвалж:
 1. ДЭМБ-ын “Халдварт бус өвчөөс сэргийлэх, янхан стратеги” (2013-2030)
 2. ДЭМБ-ын НДББ-ийн “Халдварт бус өвчөөс сэргийлэх, янхан стратеги” стратеги (2015-2025)

Давсны хэрэглээг бууруулахын ач холбогдол, бусад орны туршлага, үр дүн

Цусны даралтыг багасгана. ЦДИ багасгах нь ЗСӨ-нийг буурна.

- ЦДИ 5 ммМУБ-аар багасгахад тархинд цус харвалт **20-25%**
- ЦДИ 5 ммМУБ-аар багасгахад ЗСӨ **15-20%**
- Зүрхний хэмнэл алдагдах болон бөөрний өвчлөл

үргэлжлэл.....

Хоол хүнсээр хоногт авах натрийн хэмжээг 50 ммоль.л (2.9г/хоног) багасгах арга хэмжээний үр дүнд:

- Даралт бууруулах эмийн эмчилгээ шаардлагатай хүний тоо **50%**,
- Тархинд цус харвалтын улмаас нас барах хүний тоо **22%**,
- ЗСӨ-ний улмаас нас барах хүний тоо **16%** буурсан.

үргэлжлэл.....

- Элдэв өвчнөөс сэргийлэх,
- Амтлах мэдрэмжийг нэмэгдүүлэх,
- Тухайн бүтээгдэхүүний үндсэн орцын амтыг мэдрүүлэх,
- Хоол хүнсэнд агуулагдах хэрэгтэй эрдэс бодисын анхны төлөв байдлыг хэвээр хадгалах, ялгааг гаргах зэрэг онцлог, давуу талтай.

үргэлжлэл.....

Хоол хүнсээр хоногт авах натрийн хэмжээг 50 ммоль.л (2.9 г/хоног) багасах арга хэмжээний үр дүнд:

- Даралт бууруулах эмийн эмчилгээ шаардлагатай хүний тоо **50%**,
- Тархинд цус харвалтын улмаас нас барах хүний тоо **22%**,
- ЗСӨ-ний улмаас нас барах хүний тоо **16%** буурсан.

Англи, Австрали, Канад улс

Хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ:

1. Хүнсний давсны худалдааг 40-50% багасгах,
2. Үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан хүнсний давсыг 20-40% багасгах.

Үр дүн:

- Хүн амын давсны хоногийн хэрэглээ 9.5 г –аас 8.1г 14.7%
- Тархинд цус харвах өвчний шалтгаант нас баралт 42%;
- Зүрхний шигдээс өвчний шалтгаант нас баралт 40%;
- Артерийн даралт 3.0 ммМУБ,
- Цусны холестеринь түвшин 0.4 ммоль/л,

(Macgregor GA et.al.2014, Pombo-Rodrigues S. et.al.2014)

Монгол улсын бодлого, стратеги

Монгол Улсын “Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030”-ын 2.2.2-ын 3 дахь зорилт: 2016-2020 онд 10000 хүн амд ногдох зурх судасны өвчлөлөөс шалтгаалсан нас баралтыг 17.4 хүртэл бууруулах,

Давсны хэрэглээг бууруулах үндэсний стратеги (2015-2025): хүн амын давсны хэрэглээг 2025 он гэхэд 2013 оны түвшингээс 30 хувь, үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан хүнс болон хоолны давсны агууламжийг 40 хувиар бууруулах.

Давсны хэрэглээг бууруулах арга хэмжээ

Нөхцөл байдлын үнэлгээ
2011-2012 он
• Сурьс судалгаа

Эрх зүйн орчин бий болгох
2013 оноос
• Үндэсний стратеги, 2015
• Үндэсний стандарт, 2016
• Заавар, 2017

Үйл ажиллагаа
2012 оноос эхлэвч:
• SAW, 2012, III сар
• Интервенц, 2012-2013
• ТХС, 2013
• Бүтээгдэхүүний давсныг багасгах санхүүчлэл, 2011-2016
• ДББ/Дарга хэмжээ, 2017

Хяналт үнэлгээ
2013 оноос
• Чимх давс төслийн судалгаа
• Үндэсний судалгаа

Нөхцөл байдлын үнэлгээ, Сурьс судалгаа 2011-2013 он

Эх үүсвэр: Хүн амын давсны хэрэглээ, Судалгааны тайлан: ЗМЯ, НМХ, ММСС-ын “Зурин жил” төслийн ДЗМБ, ҮБ, 2013:37-43

Хоол, хүнсний давсны агууламж

Боловсруулсан хүнсний бүтээгдэхүүн (n=300)

Давс багатай (100г-д <120мг натри)	83.6
Дунд зэргийн давстай (100г-д 120-600мг натри)	15.9
Давс ихтэй (100г-д >600мг натри)	0.5

Төрөл бүрийн хоол (n=200)

Давс багатай (100г-д <120мг натри)	81.6
Дунд зэргийн давстай (100г-д 120-600мг натри)	13.4
Давс ихтэй (100г-д >600мг натри)	5.0

Цайны давсны агууламж

Банштай цай	0.88
Сүүтэй цай	0.51
Хар цай	0.43

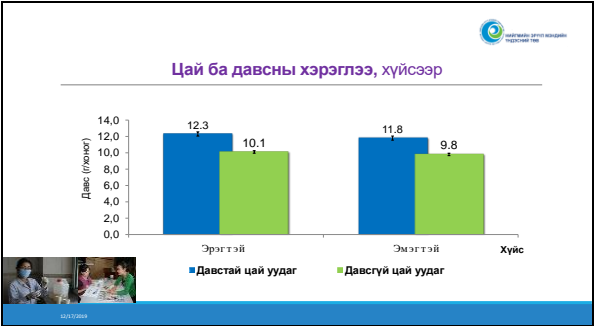
Шөлтэй хоолны давсны агууламж

Мөөгтэй шөл	0.60
Бинтэй хар шөл	0.71
Гурилтай шөл	0.79
Хавиргатай шөл	0.80
Банштай шөл	0.80
Будаатай шөл	0.81
Бантан	0.83
Зутан шөл	0.96
Бөөрөнхий махтай шөл	0.98
Ногоотой шөл	0.99

Шарсан, хуурсан хоолны давсны агууламж

Шарсан загас	1.9
Мөөгтэй хурга	1.6
Шалагтгай	1.1
Цуваан	1.1
Шарсан гажма	1.1
Төмсний хуамал	1.0
Шарсан хаварга	1.0
Буралтай хурга	1.0
Шарсан баянш	1.0
Гоймолтой хурга	0.9
Чинийтэй хурга	0.9
Өндөгтэй хурга	0.9
Ногоотой хурга	0.8
Гүлэн	0.8
Нарийн махан...	0.8
Шарсан алаг	0.6

Давсны гол эх үүсвэр

1. Давстай цай
2. Давстай хоол
3. Хиам, зайдас, утсан махан бүтээгдэхүүн
4. Нөөшилсөн ногоо
5. Шаржигнуур төмс (чипс)
6. Талх, талхан бүтээгдэхүүн
7. Шарсан хоол (загас, тахиа, мах г.м)
8. Сүүмс, цуу, хоол амтлагч, салат амтлагч
9. Түргэн хоол (пицца, бургер, бууз, шарсан банш, бэлэн гоймон, шарсан тахиа, загас, хушуур г.м)

Бүтээгдэхүүний давсны бууруулсжийг бууруулах санал санаачлага

Бүтээгдэхүүний давсыг багасгах туршилт

ТАМЖ ЧИХЭР ЖК

2011 оны 6 сар, "Атар" брендийн талхны давсны орцыг

- 1,6%
- 1,5%
- 1,4% болгож туршихад технологийн процесст хүндрэл гараагүй тул 11 дүгээр сараас бусад талхны давсны агууламжийг бууруулсан.

Мах Маркет

2014 оны 10 сараас 3 төрлийн бүтээгдэхүүний давсыг багасгах туршилт амжилттай хэрэгжсэн.

Давсны орцыг багасгах, 1-р шатны туршилт

№	Бүтээгдэхүүний нэр	2014.10.24-нөөс өмнө (туршилтын эхлэрийн өмнө)		2015.03.01 хойш (туршилтын дараа)		Дүгнэлт, үр дүн
		60 кг-д орох давс (кг)	Давсны агууламж (%)	60 кг-д орох давс (кг)	Давсны агууламж (%)	
1	Нунжиг савьми	0,84	2,63%	0,6	2,0%	28,6%-иар бууруулсан
2	Нарийн хиам	0,72	2,08%	0,6	2,1%	16,7%-иар бууруулсан
3	Чанамал хиам	0,72	2,03%	0,55	1,8%	23,6%-иар бууруулсан
4	Зайдас	0,72	1,94%	0,7	1,87%	2,8%-иар бууруулсан
5	Элэний нухаш	0,6	1,86%	0,5	1,74%	16,7%-иар бууруулсан

Дунджаар 17,7%-иар бууруулсан

Давсны орцыг багасгах, 2-р шатны туршилт

№	Бүтээгдэхүүний нэр	2014.10.24-нөөс өмнө (1-р шатны туршилтын өмнө)		2015.10.13 хойш (2-р шатны туршилтын дараа)		Дүгнэлт, үр дүн
		60 кг-д орох давс (кг)	Давсны агууламж (%) лаб.ш/гээ	60 кг-д орох давс (кг)	Давсны агууламж (%) лаб.ш/гээ	
1	Элэний нухаш	0,6	1,86%	0,24	1,3%	60%-иар бууруулсан
2	Чанамал хиам	0,72	2,03%	0,48	1,7%	33,3%-иар бууруулсан

АМЖИЛТ : Дунджаар 46,65%-иар бууруулсан

Хэрэглэгчдэд чиглэсэн мэдээлэл сурталчилгаа

үргэлжлэл...

МУ-ын ЗГ-ын 2015 оны 447 дугаар тогтоол. "Хүн амын хоол тэжээл" үндэсний хөтөлбөр (2016-2025)

4.1.2. өргөн хэрэглээний хүнсний бүтээгдэхүүн дэх давсны хэмжээг бууруулж, хүнсний бүтээгдэхүүний орц, найрлагыг шинэчлэх;

4.1.4. хүнсний найрлага, шим тэжээлэг чанарт тавих хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгох;

-давсны агууламж өндөртэй хүнсний бүтээгдэхүүний татварыг нэмэгдүүлж, эрүүл хооллолтыг дэмжих сан байгуулах асуудлыг судлах.

4.4.1. хоол тэжээлийн талаарх сургалт, сурталчилгааны чанар, хүртээмжийг сайжруулах:

-Зар сурталчилгааны тухай хууль, бусад хууль тогтоомжид эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй (ичлэлт өндөртэй, ханасан тос, транс тос, чихэр, давс ихтэй) хоол хүнсний үйлдвэрлэл, худалдаа, сурталчилгааны талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;

Монгол улсын бодлого, стратеги

МУ-ын "Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030"-ын 2.2.2-ын 3 дахь зорилт: 2016-2020 онд 10000 хүн амд ногдох ЗСӨ-өөс шалтгаалсан нас баралтыг 17.4 хүртэл бууруулах;

"Давсны хэрэглээг бууруулах" үндэсний стратеги (2015-2025)

- хүн амын давсны хэрэглээг 2025 он гэхэд 2013 оны түвшингээс 30 хувиар бууруулах.

үргэлжлэл...

-эрүүл, зөв хооллох мэдлэг, хандлага, дадлыг төлөвшүүлэх мэдээлэл, сургалт, сурталчилгааг олон нийтийн хэвлэл, мэдээллийн хэрэгсэл, цахим сүлжээгээр тогтмол явуулах;

-хүнсний бүтээгдэхүүний шошго дээрх шим тэжээлийн үзүүлэлт болон бусад нэмэгдлт мэдээллийг ашиглан хүнсний бүтээгдэхүүнийг зөв сонгон хэрэглэх иргэдийн мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх;

-давс багатай хүнсний бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч а.а.н-ийг олон нийтэд сурталчлах.

Шалгуур үзүүлэлт: 25-64 насны хүн амын хоногийн давсны дундаж хэрэглээ

2020 он: 9г/хоног; 2025 он: 7.5г/хоног

үргэлжлэл...

МУ-ын ЗГ-ын 2017 оны 289 дүгээр тогтоол. "Халдварт бүс өвчинтэй тэмцэх" үндэсний хөтөлбөр (2017-2021)

3.4.2. ХБӨ-өөс сэргийлэх, хянах орон нутгийн дэд хөтөлбөр, түүний шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулан хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, шаардагдах хөрөнгийг орон нутгийн төсөвт тусгах, дэд хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явц, дүнг Засаг даргын дэргэдэх Эрүүл мэндийн зөвлөлийн хурлаар жил бүр хэлэлцүүлж, тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлүүлж, хариуцлага тооцдог болох.

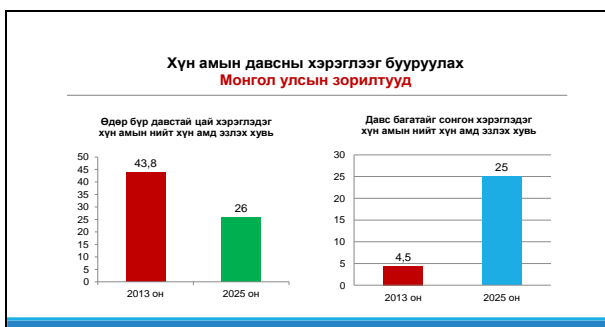
үргэлжлэл...

3.4.6. бодлого боловсруулагч, шийдвэр гаргагчдыг ХБӨ-ий талаарх баримт нотолгоо, мэдээллээр хангахад чиглэсэн удирдамж, гарын авлага, гаргах, олон нийтэд хандсан ухуулга, нөлөөллийн арга хэмжээ, уулзалт, сургалт, сурталчилгаа зохион байгуулах;

3.4.7. ХБӨ, тэдгээрийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн жижиг төслийн уралдаан зарлах замаар а.а.н, байгууллагын оролцоог идэвхижүүлэх, шинэ санал санаачилгыг дэмжих;

Шалгуур үзүүлэлт: 25-64 насны хүн амын хоногийн давсны дундаж хэрэглээ

2019 он: 10г/хоног; 2021 он: 8.9г/хоног

Хамтын ажиллагаа, дэмжлэгт баярлалаа.

Хүүхэд бүрийг бага наснаас нь давс бага хэрэглүүлж, эрүүл өсгөцгөөе!

Presentation No 4 (Bayan-Uulgii)

--	--

Presentation No 5. (Bayan-Uulgi)

 <p>ДАВСНЫ ХЭРЭГЛЭЭГ БУРУУЛАХ" ҮНДЭСНИЙ СТРАТЕГИЙН УДИРДЛАГА ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ,ХЯНАЛТ ШИНЖИЛГЭЭ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ</p>	

--	--

Presentation No 3 (Bayan-Uulgii)

--	--

Annex 16

Presentation No 3 (Bayan-Uulgii)

--	--

Annex 17

Presentation No 3 (Bayan-Uulgii)

--	--

Annex 18

Presentation No 3 (Bayan-Uulgi)

Annex 19

Presentation No 3 (Bayan-Uulgii)

Annex 20

Presentation No 3 (Bayan-Uulgii)

